

نگاهی به برنامه‌ی درسی

استان‌شناسی

کوروش امیری نیا

گروه جغرافیا دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی

کلیدواژه‌ها: استان‌شناسی، برنامه‌ی درسی، جغرافیا.

مقدمه

برنامه‌ی درسی «استان‌شناسی»، برنامه‌ی جدیدی است که در صورت تصویب، جای‌گزین درس جغرافیای استان در سال دوم دبیرستان خواهد شد. لازم به یادآوری است که جغرافیای استان هم‌اکنون ضمیمه‌ی درس جغرافیای سال دوم دبیرستان است و برای همه‌ی رشته‌های دوره‌ی متوسطه درس مشترک محسوب می‌شود.

بر اساس برنامه‌ی درسی استان‌شناسی، برای هر استان کتاب استان‌شناسی با همکاری برنامه‌ریزان دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی و دبیران جغرافیا، تاریخ و علوم اجتماعی تألیف خواهد شد. تدریس این کتاب عموماً بر عهده‌ی دبیران جغرافیای هر منطقه خواهد بود و در صورت لزوم، از دبیران تاریخ و علوم اجتماعی نیز استفاده خواهد شد.

اهداف برنامه

برنامه‌ی درسی استان‌شناسی در پی آن است که دانش‌آموزان هر استان، با مسائل جغرافیایی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، مردم‌شناسی و گذشته‌ی تاریخی محل زندگی خود آشنا شوند و زمینه‌ای برای پاسخ‌گویی به مسائل محلی و ناحیه‌ای آن‌ها فراهم آید. دانش‌آموزان از طریق این برنامه می‌آموزند که در فرایند شکل‌گیری هویت ملی (اسلامی - ایرانی) خود باید نقش فعالی داشته باشند؛ نقشی که تنوع و گوناگونی زیادی دارد و طیف گسترده‌ای از فرایندهای تاریخی، سیاسی، اقتصادی، علمی، فرهنگی و فناوری را دربرمی‌گیرد. گنجینه‌های گران‌بها از ظرفیت و توان‌های طبیعی، فرهنگی، تاریخی، علمی و... در هر یک از استان‌های کشور ذخیره شده است. آشنایی با این گنجینه‌ها که خلأ آموزش آن‌ها در نظام آموزشی فعلی مشهود است، برای دانش‌آموزان که آینده‌سازان کشور هستند، از اهمیت فراوانی برخوردار است.

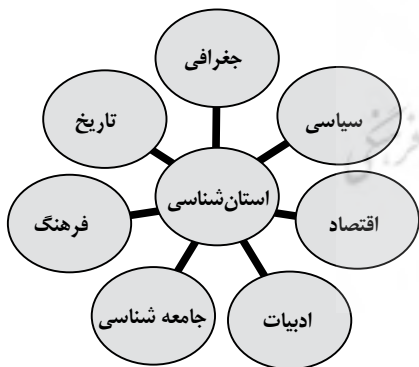
برنامه‌ی درسی استان‌شناسی تلاش می‌کند تا نگرش مثبت و صحیح دانش‌آموزان به موضوعات گوناگونی استانی تقویت شود و آن‌ها بتوانند پاسخ‌ها و روش‌های خلاقانه‌ای برای حل مسائل و مشکلات مکان زندگی خود ارائه کنند. این برنامه در نظر دارد، درک جامع و یکپارچه‌ای از وضعیت استان محل زندگی دانش‌آموز در ابعاد گوناگون ایجاد کند تا سبب دل‌بستگی بیشتر آن‌ها به شهر و استان محل زندگی‌شان شود و به تدریج علاقه و وابستگی آن‌ها را به سرزمین ملی و میراث فرهنگی افزایش دهد. مطالعات و بررسی‌های پژوهشگران حاکی از آن است که از طریق آشنایی با جغرافیا، تاریخ محلی، آداب و رسوم، سنت‌ها و میراث فرهنگی محیط زادگاه است که به تدریج روحیه‌ی وطن‌دوستی دانش‌آموزان شکل می‌گیرد و هویت ملی و دینی آنان تثبیت می‌شود.

ضرورت و اهمیت برنامه

برنامه‌ی درسی استان‌شناسی به مطالعه‌ی مسائل جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، فرهنگی و معیشتی محیط زندگی دانش‌آموزان در چارچوب یک واحد

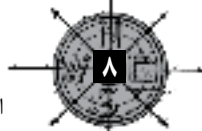
سیاسی، یعنی استان می‌پردازد. برخلاف کتاب‌های فعلی جغرافیای استان که صرفاً روابط انسان و محیط را در محدوده‌ی استانی مطالعه می‌کنند، این برنامه وضعیت جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی فرهنگی و اقتصادی محیط زندگی دانش‌آموزان را در قالبی یکپارچه مورد مطالعه قرار می‌دهد.

برنامه‌ی درسی استان‌شناسی از رویکرد تکسوبه که تنها بر بعد جغرافیایی تأکید می‌ورزد، خارج می‌شود و از نظرگاه ویژگی برنامه‌ی درسی به وضعیتی در قالب ماتریس چندبعدی، به بررسی نگره‌ها و سوبه‌های تاریخی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی استان می‌پردازد. در فرایند این یادگیری جدید، پردازش اطلاعات دانش‌آموزان از مسائل محدوده‌ی استانی از قالب تک‌نگاری و تک‌اندیشی جغرافیایی محض خارج می‌شود و به وضعیت سیستمی و چندوجهی میل پیدا می‌کند. به دلیل ماهیت علم جغرافیا، مطالعه‌ی سیستمی استان‌ها تنها از طریق این رشته قابل انجام است.

از نظر آموزشی، رویکرد جدید استان‌شناسی، دانش‌های عینی را به شکلی سازمان‌یافته‌تر و در فرایندی منطقی و سیستمی به دانش‌آموز منتقل می‌کند. بدون شک با توجه به درهم‌تنیدگی و درهم‌آمیختگی مسائل نوین زندگی انسان معاصر، جریان یاددهی - یادگیری باید از ضریب پیوستگی و ارتباط بیشتر و معنادارتری با سایر رشته‌های علمی برخوردار باشد. در سایه‌ی چنین برنامه‌ریزی است که نیل به درک و حس عمیق‌تر و روشن‌تر از موضوعات محیط پیرامونی، برای دانش‌آموزان ایجاد می‌شود.

از طرف دیگر، یکی از اهداف برنامه‌ی درسی استان‌شناسی پاسخ‌گویی به نیازهای محلی در ابعاد گوناگون است. بخشی از این نیازها دارای ابعاد متفاوتی در

برنامه‌ی درسی استان‌شناسی تلاش می‌کند تا نگرش مثبت و صحیح دانش‌آموزان به موضوعات گوناگونی استانی تقویت شود و آن‌ها بتوانند پاسخ‌ها و روش‌های خلاقانه‌ای برای حل مسائل و مشکلات مکان زندگی خود ارائه کنند

اسی قسمت اول

جمله دروس عمومی و مشترک است و به دنبال گسترش بصیرت دانش‌آموزان نسبت به محیط زندگی و توانمند کردن آنان در حل مسائل محیط پیرامونی است، نیل به این هدف می‌تواند به تربیت شهروندان مسئول و کارآمد کمک کند. دانش‌آموزان امروز، مدیران و مسئولان فردا هستند، آن‌ها مدرسه و کلاس درس را باید با ذهنیتی مناسب ترک کنند، زیرا تنها در این صورت است که در برابر محیط زندگی خود و مسائل آن احساس مسئولیت خواهند کرد.

دانش‌آموزان، نیازمند آگاهی از شکل‌گیری محیط طبیعی و اجتماعی پیرامون خود از جمله چگونگی شکل‌گیری تمدن‌های اولیه در مکان زندگی، رشد و توسعه‌ی آن، شناخت واقعیت‌های حال و درک بهتر از مسائل آینده‌ی مکان زندگی خود هستند. استان‌شناسی به تحقق این نیاز کمک می‌کند. این برنامه می‌تواند به ایجاد مبانی معرفتی در دانش‌آموزان نسبت به سرزمین ایران و همچنین، میراث غنی مادی و معنوی آن کمک کند. بدین ترتیب، این برنامه نوعی ایران‌شناسی است که می‌تواند در شکل‌گیری هویت دینی و ملی نقش اساسی ایفا کند. برنامه‌ی درسی استان‌شناسی، ما را با این حقیقت آشنا می‌کند که ایران از فرهنگ‌های مختلفی تشکیل شده است. فرهنگ ایرانی تلفیقی از اندیشه‌های اقوام گوناگون، مانند فارس، کرد، ترک، عرب، بلوچ و... است.

برنامه‌ی درسی استان‌شناسی از معدود دروسی است که می‌تواند به روشن شدن رابطه‌ی تحولات اجتماعی و سیاسی کشور (انقلاب بزرگ اسلامی ایران) و اثرات آن در تغییر سیمای چشم‌اندازهای جغرافیایی و تحولات کیفی و کمی زندگی مردم میهن اسلامی کمک کند. برنامه‌ی درسی استان‌شناسی این حقیقت را روشن می‌کند که هویت دارای لایه‌های متفاوتی است؛ از جمله خودآگاهی شخصی، خودآگاهی محلی، شهری، استانی، ناحیه‌ای، ملی، اسلامی و جهانی. آن‌چه که برای هر ملت اهمیت دارد، همان هویت ملی و دینی است. طبعاً دین بخشی مهم از این هویت است و یکی از عناصر مهم فرهنگ ماست.

از دیگر مفروضات این ماده‌ی درسی، پاسخ‌گویی به نیازهای محلی، فراهم آوردن درکی همه‌جانبه از مکان زندگی، علاقه‌مندی به محیط پیرامونی، تقویت حس وطن‌دوستی در دانش‌آموزان، پرورش احساس مسئولیت در برابر مسائل محیطی و اجتماعی و نیز کمک به برخورد هوشمندانه با مسائل محیط پیرامون زندگی است. این برنامه در اسناد «توسعه‌ی راهبردی نظام آموزش و پرورش» و «طرح سند ملی» هم مورد تأکید قرار گرفته است.

رویکرد برنامه‌ی درسی

رویکردها به جهت‌گیری برنامه‌ی درسی در ارتباط با موضوعات یاددهی و یادگیری و عناصر برنامه‌ی درسی اشاره می‌کنند (میلر، ۲۰۰۰). عناصر برنامه‌ی درسی نظیر اهداف، محتوا، فرایند آموزش، محیط یادگیری، نقش معلم و شیوه‌ی ارزش‌یابی از آموخته‌ها، متأثر از رویکردهای برنامه‌ی درسی هستند. با توجه به ماهیت برنامه‌ی درسی استان‌شناسی که به دنبال پاسخ‌گویی به نیازهای دانش‌آموزان در ابعاد جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و تربیتی است، برنامه‌ی درسی استان‌شناسی ترکیبی از رویکردهای گوناگون از جمله فرهنگی-تربیتی، موضوعی، جامعه‌محوری و دانش‌آموزمحوری را دربرمی‌گیرد.

سطح محلی هستند که هر برنامه‌ی درسی مطلوب و شایسته‌ای باید به آن‌ها پاسخ دهد. تحقق این ضرورت‌ها، موجب ارضای حس کنجکاوی دانش‌آموزان، شناخت مسائل محیطی، تقویت حس تعلق منطقه‌ای در عین تعلق ایرانی، و دل‌بستگی آن‌ها به مکان زندگی می‌شود. همچنین، علاقه به محیط زندگی و زادگاه، زمینه را برای پرورش حس وطن‌دوستی در دانش‌آموزان و احساس مسئولیت در برابر محیط، جامعه و مسائل آن فراهم می‌کند. اساساً از نظر شیوه‌های آموزشی باید دانش‌آموزان را ابتدا با مسائل مختلف جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی و فرهنگی مکان زندگی آشنا کرد و سپس آگاهی‌های آن‌ها را به مکان‌های دورتر گسترش داد. شناخت موضوعات استانی می‌تواند زمینه و آغازی برای تقویت احساس تعلق ایرانی بودن و درک هوشمندانه از مسائل مختلف در سطح کشوری و جهانی را فراهم کند.

مطالعه‌ی همه‌جانبه و چندبعدی این مکان جغرافیایی موجب خواهد که دانش‌آموزان مسائل را عمیق‌تر درک کنند. همین امر به شکل‌گیری دیدی یکپارچه و کل‌گرا (سیستمی) در دانش‌آموزان کمک می‌کند. آن‌ها احساس می‌کنند که در مکان معینی با ویژگی‌های خاص و گذشته‌ی تاریخی و شیوه‌ی معیشتی و فرهنگی ویژه‌ای به سر می‌برند و دارای پیوستگی‌های متفاوتی با یکدیگر هستند. برنامه‌ی درسی استان‌شناسی در نهایت این فرصت را در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهد که با جذابیت‌ها و امکانات محلی، مسائل، فرصت‌ها و تهدیدهای مکان زندگی خود و نقش آن‌ها در کلیت هویت ملی و ضرورت تعلق خاطر به ایران اسلامی آشنا شوند. این آگاهی و شناخت بعدها به آن‌ها کمک می‌کند که در توسعه و پیشرفت سرزمین خود سهیم شوند.

درس استان‌شناسی به دنبال تقویت احساس هویت فرهنگی، دینی و ملی است. تعلق به یک مکان، مردم و گذشته‌ی آنان، مسائل مکانی و ایجاد احساس مسئولیت در برابر مسائل، از اهداف اساسی آموزش این درس است. با توجه به پدیداری شرایط نوین در زندگی بشر و پیچیدگی‌های مسائل و مشکلات جوامع بشری، تغییر در دیدگاه‌های صاحب‌نظران و برنامه‌ریزان، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. امروزه رسالت تعلیم و تربیت را نمی‌توان تنها از طریق دانش خاص یک رشته‌ی علمی جاودانه کرد. چرا که نظام‌های رشته‌ای بیش از پیش رشد و گسترش پیدا کرده‌اند. از این نظام، یادگیری تک‌بعدی در مقابل نیازهای گوناگون فرد و جامعه، ناکافی است و رشد ناموزون یک بعد با رویکرد سنتی، دربرگیرنده‌ی راه‌حل جامعی برای برون‌رفت از چنین فضایی نیست. از منظر فلسفه‌ی برنامه‌ریزی آموزشی، مواجهه با مسائل پیچیده و درهم‌تنیده‌ی کنونی، توسعه‌ی خلاقیت و تفکر انتقادی و افزایش مهارت‌ها، فرایندی تحلیلی، چندوجهی، چندگانه‌ی و بین‌رشته‌ای را می‌طلبد. این موضوع فعالیت یادگیری را نزد دانش‌آموزان آسان می‌سازد.

از جمله انتظارات تربیتی دنیای امروز، تربیت شهروندان آگاه است. مطالعه‌ی مکان زندگی در ابعاد گوناگون، یکی از راهبردهای کلیدی برای تحقق این هدف است. از منظر یک علم صرف و یک‌جانبه‌نگر، به راحتی نمی‌توان به درکی عمیق از یک واحد سیاسی و مسائل آن نائل شد. جغرافیای استان‌ها اگرچه در حد و زمان خود برنامه‌های قابل توجه و اعتنا بوده، اما کم‌تر در پی آن بوده است که دانشی وسیع را تهیه کند تا دانش‌آموزان به شناخت عمیق‌تر از مسائل متفاوت استان نائل شوند. کسب دانش وسیع‌تر و عمیق‌تر، به‌طور کلی ارزشمندتر است. با توجه به این امر که استان‌شناسی از

